

NAUCZYCIEL WOBEC TRUDNYCH ZACHOWAŃ UCZNIÓW

autor: Aleksandra Rękoś-Radomska

Kiedy mówimy o zachowaniach trudnych wśród uczniów, mamy na myśli wiele sytuacji, które stanowią problem zarówno dla nauczyciela, jak i dla samego ucznia. Możemy wyróżnić zachowania drażniące, czyli takie, które pojawiają się na określonym etapie rozwojowym dziecka, są często typowe dla danego wieku i mogą budzić duże zdenerwowanie dorosłych. Są też sytuacje, które pojawiają się sporadycznie, natomiast wywołują duży niepokój rodziców i nauczycieli. Szczególną uwagę należy jednak zwrócić na te zachowania, które są nieadekwatne do wieku i poziomu rozwoju dziecka, a jednocześnie stanowią problem zarówno dla dorosłych, jak i dla dzieci. Takie sytuacje należy obserwować, a przede wszystkim, reagować na nie w odpowiedni sposób, tak, aby uniknąć dalszych problemów. Kiedy konkretne zachowania niepożądane powtarzają się (przez

okres minimum kilku miesięcy) i tworzą określony wzorzec charakteryzujący się wrogą, buntowniczą, niszczycielską i prowokacyjną postawą, możemy mówić o zespole opozycyjno-buntowniczym. Tu charakterystyczne jest aktywne przeciwstawianie się dorosłym, częste wybuchy złości, obwinianie innych za swoje błędy, opór wobec autorytetu oraz bunt, który ma na celu sprowokowanie drugiej osoby. W tej sytuacji obserwujemy konkretne zaburzenie, które w znaczący sposób wpływa na funkcjonowanie dziecka i jego otoczenia. Taką grupą zachowań są również zaburzenia zachowania, które cechują: agresja wobec ludzi i zwierząt, niszczenie własności, podstępność i kradzieże oraz poważne łamanie norm. W przypadku takich problemów zwykle potrzebna jest fachowa pomoc specjalistów i współpraca z instytucjami wspierającymi szkołę.

Próbując zrozumieć problemowe zachowania dzieci i młodzieży należy wziąć pod uwagę czynniki ryzyka, które mogą mieć wpływ na ich kształtowanie. Mogą to być czynniki związane z dzieckiem tj. temperament, trudności w uczeniu się, przewlekła choroba dziecka, słabo rozwinięte kompetencje społeczne czy inne trudności rozwojowe. Kolejną grupą są czynniki związane ze środowiskiem szkolnym i rówieśniczym. Możemy tu wymienić: trudności z adaptacją w środowisku szkolnym, problemy z nawiązaniem kontaktów z rówieśnikami, niezorganizowany czas po szkole itp. Ostatnią bardzo ważną grupą są czynniki związane z sytuacją rodzinną. Tu znaczenie mogą mieć konflikty pomiędzy rodzicami, brak wsparcia ze strony rodziców, brak właściwej reakcji na przeżycia i zachowania dziecka, nieokazywanie uczuć, zbyt surowe lub zbyt pobłażliwe metody wy-

chowawcze czy trudna sytuacja socjalna rodziny.

Często w kontekście zachowań trudnych mówi się o charakterystycznej grupie objawów, takich jak: problemy z utrzymaniem uwagi, nadruchliwość i impulsywność (niewspółmierne do wieku i poziomu rozwoju dziecka), które składają się na zespół nadpobudliwości psychoruchowej. Są to zachowania, przy których ważną formą pracy jest stosowanie konkretnych technik behawioralnych. Techniki te często skutecznie poprawiają zachowanie dziecka w danym momencie, tj. „tu i teraz”. Po przypomnieniu zasad dzieci z zespołem nadpobudliwości psychoruchowej zwykle wracają do wykonania zadania, z kolei w przypadku celowych zachowań niepożądanych dziecko częściej odmówi zastosowania się do zasady (polecenia).

Bardzo ważne, szczególnie w środowisku szkolnym, jest stosowanie systemu przywilejów, zasad, nagród i konsekwencji. Najlepiej, aby taki system ustalony był wspólnie z uczniami poprzez spisanie kontraktu, pod którym podpisują się wychowankowie. Taki porządek informuje dzieci o tym, czego się od nich oczekuje oraz jakie mają prawa i przywileje. Zapowiada również, jakich nagród czy konsekwencji mogą spodziewać się ucz-

niowie, stosując lub nie stosując się do przedstawionych reguł.

Szczególnie trudne jest radzenie sobie ze złością ucznia. Chcąc ją zrozumieć, warto całościowo przyjrzeć się sytuacji dziecka, przeanalizować, jakie funkcje ona pełni oraz jakie wzorce i postawy panują w rodzinie ucznia. Często złość jest sygnałem, że dzieje się coś złego, pozwala ona wyrazić przykre uczucia, zaznaczyć swoją obecność i przetrwać w sytuacji, z którą trudno sobie poradzić. Warto zastanowić się, jakie jest znaczenie złości w danej sytuacji i czy potrafimy na nią odpowiednio reagować. Każde dziecko ma prawo odczuwać złość, bo jest ona obecna w naszym życiu tak samo jak i radość, strach, smutek czy wstyd. Rolą dorosłego jest pokazanie uczniowi sposobów radzenia sobie z przykrymi emocjami i pomoc w uświadomieniu dziecku, jakie są konsekwencje ich wyrażania w określony sposób.

W komunikacji z uczniami bardzo ważne jest stosowanie komunikatu „ja” zamiast komunikatu „ty”. Komunikat „ty” zawiera negatywną ocenę drugiej osoby (np.: „Kiedy jesteś taki nieporządny...”) i dlatego wzbudza chęć obrony. W komunikacie „ja” wyrażamy, jaki wpływ na nas i nasze uczucia wywiera konkretne zachowanie drugiej osoby oraz czego w zwią-

ku z tym oczekujemy („Kiedy ty..., czuję... Oczekuję...”). Taki komunikat zawiera duże prawdopodobieństwo wzbudzenia w rozmówcy chęci zmiany i nie jest krytyczną oceną, która mogłaby wzbudzać chęć obrony. W sytuacji niepożądanego zachowania informujemy ucznia, jakie uczucia wywołuje w nas jego zachowanie. Jeśli informacja ta nie pomaga, mówimy o tym co zrobimy, jeśli jego zachowanie nie ulegnie zmianie, następnie, kiedy jest taka potrzeba, wyciągamy konsekwencje. Obok stosowania konsekwencji, które pomagają w wygaszaniu negatywnych zachowań, należy pamiętać o stosowaniu nagród i pochwał, które z kolei wzmacniają zachowania pożądane. Pochwały są bardzo ważnym elementem pracy z dziećmi z zachowaniami problemowymi. Systematyczne ich stosowanie może przynieść duże efekty, gdyż dzieci bardzo potrzebują pozytywnych informacji zwrotnych na swój temat.

Podsumowując powyższe rozważania należy pamiętać, iż wielu uczniów potrzebuje konkretnych interwencji ze strony osób dorosłych, które to mogą korygować szereg trudnych zachowań i pomóc uniknąć późniejszych problemów. Jeżeli zachowania niepożądane powtarzają się, tworząc utrwalony wzorzec negatywnych

zachowań, należy podjąć obserwację w kierunku konkretnych zaburzeń, których terapią powinni zająć się przygotowani do tego specjaliści. W takich sytuacjach bardzo ważna jest współpraca szkoły z innymi instytucjami, takimi jak: Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna czy Poradnia Zdrowia Psychicznego. W każdej sytuacji ogromne znaczenie ma dobra współpraca z rodzicami.